

İLERİ EVRE AKÇİĞER KANSERİNDE HÜCRESEL VE HÜMORAL İMMUNİTE

Ali Nihat ANNAKKAYA, Mustafa YAMAN, Serdar ERTURAN, Günay AYDIN,
Benan MÜSELLİM, Elif ALTUĞ.

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, İSTANBUL.

ÖZET

Çalışmada ileri evre akciğer kanserinin immun sistem üzerine etkisini incelemeyi amaçladık. 4'ü KHAK, 20'si KHDAK toplam 24 akciğer kanserli erkek hasta ile 11 sağlıklı erkek, kontrol grubu çalışmaya alındı. Kanserli olgularda ve kontrol grubunda periferik kanda flowsitometrik yöntemle CD3, CD4, CD8, CD16, CD19 lenfosit alt gruplarına ve IgA, IgG ve IgM yüzdeslerine bakıldı.

Akciğer kanserli olgularda periferik kan CD4, CD19 ve CD4/CD8 düzeyleri kontrol grubuna göre anlamlı olarak düşük bulundu ($p<0,05$). Evresi arttıkça (T1-4) periferik kan CD3 düzeyinin çok anlamlı olarak azaldığı ($p<0,001$), radyolojik N (lenf nodu tutulumu) arttıkça CD4 düzeyinin azaldığı bulundu ($p<0,05$). Akciğer kanserli olgularda yaşla beraber periferik kan CD16⁺lığının anlamlı olarak arttığı tespit edildi ($p=0,022$). Performansı ve kan albümün düzeyi düşük olan akciğer kanserli hastalarda periferik kan CD16⁺ lik düzeyi yüksek bulundu ($p<0,05$).

Sonuç olarak akciğer kanserinde ilerleyen hastalık ve buna karşı immun yanıtının göstergesi olarak bazı lenfosit alt gruplarında (CD4, CD19, CD4/CD8 oranı) değişiklikler olur. İleri evre akciğer kanserinde matür T ve B-lenfositler (CD3, CD4 ve CD19) anti-tümör immunitede temel rol oynuyor olabilir.

Anahtar kelimeler: Akciğer kanseri; lenfosit subgrupları; kanser immunolojisi.

(Solunum 2002;4:224-228)

SUMMARY

CELLULAR AND HUMORAL IMMUNITY IN ADVANCED LUNG CANCER

We investigated the effect of advanced lung cancer on the immune system. Histopathologically confirmed and staged 24 male patients (4 patients with SCLC and 20 patients with NSCLC) and 11 healthy male subjects were recruited in the study. Using flowcytometry, CD3, CD4, CD8, CD16, CD19 lymphocyte subgroups and IgA, IgG and IgM percentages were measured in the peripheral blood samples of both groups.

In patients with lung cancer CD4, CD9 and CD4 / CD8 levels in the peripheral blood were low compared to the control group, the difference being statistically significant ($p<0,05$). With progression from stage T1 to T4, peripheral blood CD3 level decreased significantly ($p<0,001$). Likely as radiological N (lymph node involvement) increased, CD4 level diminished ($p<0,05$). Among patients with lung cancer, with age increased peripheral blood CD16 positivity was detected ($p<0,05$). CD16 (+) level was high in peripheral blood of lung cancer patients with poor performance and low albumin levels.

As a result, various changes occur in some lymphocyte subgroups (CD4, CD19, CD4/CD8) in lung cancer, as a marker of progressive disease and immune response. In advanced lung cancer, matur T and B-lymphocytes (CD3, CD4 and CD19) may play a major role in anti-tumour immunity.

Key words: Lung cancer; lymphocyte subsets; cancer immunology.

(Solunum 2002;4:224-228)

Yazışma Adresi: Dr. Ali Nihat Annakkaya. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı.

Kocamustafapaşa / İSTANBUL

Tel: (0380) 541 40 68 Tel (iş): (0212) 588 48 00 (1679)

e-mail: alianky@hotmail.com

GİRİŞ VE AMAÇ

Akciğer kanseri diğer pek çok kanserin aksine etyolojisi iyi bilinen ve büyük oranda önlenebilir olan bir kanser türüdür. Buna rağmen insidansındaki artış ve yüksek mortalite oranları, tedavi ve önlem almada yeni alternatifler gerekliliğini göstermektedir. Vücuttaki somatik mutasyonlar sonucu devamlı olusmakta olan tümör hücreleri, hücresel immun sistem tarafından elimine edilerek, kanser gelişmesi engellenmektedir. Tümörün immunolojik reddi bazı kaçış mekanizmaları nedeni ile gerçekleşmemekte ve böylece klinikte ileri evre hastalıklar ile karşılaşmaktayız (1,2). Biz de çalışmada ileri evre akciğer kanserlerinin immunolojik bazı özelliklerini ve bu özelliklerin hastalığın evresi ile olan ilişkisini incelemeyi amaçladık.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Kliniğimizde Mayıs-Ekim 2000 tarihleri arasında akciğer kanseri tanısı konan ileri evre akciğer kanserli hastalar çalışmaya dahil edildi. Hücre tanıları; balgam sitolojisi, bronkoskopik biyopsi, bronş lavajı veya trans-torasik iğne aspirasyonu (TTİA) ile kondu. Histolojik tanısı kesinleşen hastalara üst batın BT, kranial BT veya MR, tüm vücut kemik sintigrafisi ve gereken olgulara batın ultrasonu ile evreleme yapıldı. Histolojik olarak kanıtlanmış ve evrelemeleri yapılmış KHAK'lı 4 ve ileri evre KHDAK'lı 20 olmak üzere toplam 24 hasta çalışmaya dahil oldu. Kontrol grubu olarak ise sigara içen 11 gönüllü, sağlıklı erişkin çalışmaya alındı. Hastaların vücut kitle indeksleri (kilo/boy²), Karnofsky performans durumları kaydedildi. Olgular T (tümör) özelliklerine göre (T4 ve T1-2-3), Radyolojik N (lenf nodu tutulumu) özelliklerine göre (N0 ve N+) ve Metastaz durumlarına göre (M0 ve M1) gruptara ayrıldı. Tüm hastalarda hemogram, biokimya (ALT, AST, Üre, Kreatinin, Total protein ve Albümin), kontrolleri yapıldı. Hastalarda ve kontrol grubunda Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Moleküler Onkoloji Laboratuvarında immunolojik parametrelere bakıldı. CD3 (olgun T lenfositleri), CD4 (yardımcı T lenfositleri ve monosit alt grupları), CD8 (sitotoksik T lenfositleri), CD16 (NK hücreleri, granülositler, monositler), CD19 (B lenfosit öncüleri ve olgun B lenfositleri), IgA, IgM ve IgG bakıldı. Hastaların ve kontrol grubunun periferik venöz kanı 4 cc EDTA'lı tam kan sayımı tüpüne sabah 9:00'da alındı ve taze olarak 1 saat içinde çalışıldı. Flowsitometre kullanılarak immun fenotipleme yapıldı. Alınan kan örneğinden 100 mikrolitre bir tüpe pipetlendi ve üzerine boyanmak istenen yüzey antijenine karşı olan

monoklonal antikor, floresans boyalı konjuge olarak eklendi. CD4 ve CD8 için PE (Phycoerythrin) floresans boyası, CD3, CD16, CD19, IgM, IgA ve IgG için ise FITC (Fluorescein) floresans boyası kullanıldı. CD3, CD4, CD8, CD16 ve CD19 için IQ Ltd. monoklonal antikorları, immunglobulinler için Dako Ltd. antikorları kullanıldı. Örnek yarı saat karanlıkta oda ısısında inkübe edildi. Ardından Q prep (Coulter Miami, USA) ile eritrositler parçalandı ve yüzey boyası fiks edildi. Boyanmış örnek Coulter Excel (Coulter Miami, USA) Flowsitometre'den geçirilerek floresans aktivitesi kaydedildi. Lenfosit alt grupları ve immunglobulinler yüzde değer olarak bildirildi.

Veriler bilgisayarda SPSS (Statistical Package for Sciences) istatistik programına girildi. Korelasyon analizleri Spearman's testi ile, kontrol grubuya akciğer kanserli olguların karşılaştırılması ve seçilmiş grupların karşılaştırılması ise Mann Whitney U testi ile yapıldı.

BULGULAR

Çalışmaya hepsi erkek yaş ortalamaları 58 ± 11 olan 4 KHAK ve 20 ileri evre KHDAK olgusu olmak üzere toplam 24 hasta dahil edildi. Akciğer kanserli olguların sigara anamnezleri (paket-yıl), evreleri, performans durumları (Karnofsky performans durumu), kan albüminin değerleri (g/dl), vücut kitle indeksleri (kilo/boy²), tablo-I'de gösterilmiştir.

Tablo I: Akciğer kanserli olguların genel özellikleri

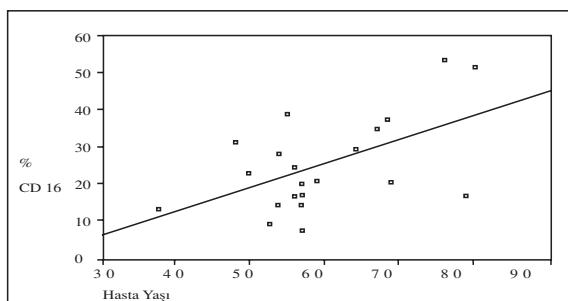
Olu	Yaş	Sigara (p-yıl)	Hücre cinsi	Evre	Albm (g/dl)	Vücut kitlesi (kilo/boy ²)	Karnofsky
1	57	60	Epidermoid	IIIb	4.0	28.0	90
2	79	0	KHAK	IIIb	3.8	20.8	80
3	56	80	Epidermoid	IV	3.7	30.8	70
4	69	5	KHAK	IIIb	4.0	25.3	80
5	50	60	Adeno	IIIb	4.0	26.6	80
6	59	59	Adeno	IV	4.0	19.1	80
7	57	60	Büyük hüc.	IIIb	4.7	19.6	90
8	68	25	Adeno	IIIb	3.3	17.7	70
9	54	35	Adeno	IV	3.0	24.5	70
10	67	50	Epidermoid	IIIb	3.4	20.8	60
11	48	32	Adeno	IV	3.8	22.9	70
12	55	40	Adeno	IIIb	4.1	30.8	80
13	53	35	KHAK	IV	3.9	25.3	80
14	56	60	Epidermoid	IIIb	4.4	32.6	80
15	38	100	Epidermoid	IV	4.2	23.0	80
16	54	60	Epidermoid	IV	4.0	19.1	70
17	76	50	KHAK	IV	3.8	19.2	70
18	57	35	Epidermoid	IIIA	4.7	27.7	80
19	57	0	Adeno	IV	3.7	22.5	60
20	38	20	Epidermoid	IIIA	4.4	27.0	90
21	80	50	KHAK	IIIb	4.4	24.9	80
22	64	96	KHAK	IIIA	3.8	17.2	80
23	64	25	KHAK	IIIb	2.8	28.1	70
24	49	35	KHAK	IV	3.5	18.6	80

Kontrol grubundaki olguların hepsi sigara içen erkek olgular olup yaş ortalamaları 53 ± 7 dir. Kontrol grubu ve akciğer kanserli olguların yaş ortalamaları ve sigara anamnezleri (paket-yıl) arasında anlamlı fark bulunmadı ($p > 0,05$). Akciğer kanserli olgular ile kontrol grubunun immunolojik parametreleri karşılaştırıldığında; akciğer kanserli olgularda CD4+'lık yüzdesi, CD19+'lık yüzdesi ve CD4/CD8 oranı anlamlı olarak düşük bulundu ($p < 0,05$). Yine akciğer kanserli grupta kontrol grubuna göre IgG yüksek, IgM düşük bulundu ($p < 0,05$). Akciğer kanserli olgularda immunolojik parametrelerin kontrol grubu ile karşılaştırılması Tablo II'de gösterilmiştir.

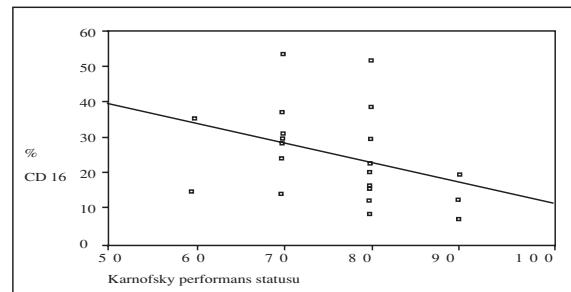
Tablo II: Akciğer kanseri ve kontrol grubu bulguları karşılaştırması

	Kontrol Grubu (n=11)	Akciğer Kanseri (n=24)	p
Yaş	53 ± 7	58 ± 11	$p > 0,05$
Sigara (p-yıl)	34 ± 12	44 ± 26	$p > 0,05$
CD3%	$71,1 \pm 5$	$65,6 \pm 13$	$p > 0,05$
CD4%	$60,7 \pm 6$	$42,5 \pm 10$	$p < 0,001$
CD8%	$37,2 \pm 6$	$38,5 \pm 11$	$p > 0,05$
CD4/CD8	$1,67 \pm 0,3$	$1,17 \pm 0,3$	$p = 0,002$
CD16%	$22,1 \pm 6$	$25,1 \pm 12$	$p > 0,05$
CD19%	$28,9 \pm 13$	$11,9 \pm 9$	$p = 0,001$
IgA%	$20,7 \pm 17$	$22,3 \pm 11$	$p > 0,05$
IgG%	$9,7 \pm 7$	$16,5 \pm 8$	$p = 0,023$
IgM%	$27,8 \pm 9$	$16,5 \pm 13$	$p = 0,021$

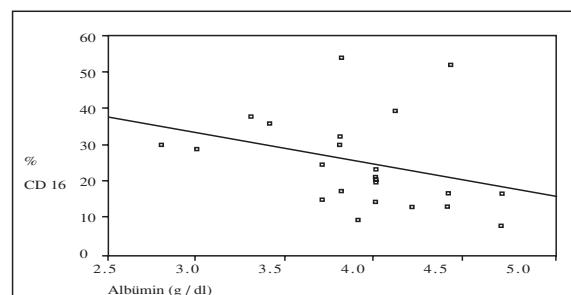
Akciğer kanserli olgularda yaşla beraber periferik kan CD16+'lığının anlamlı olarak arttığı tespit edildi. ($p=0,022$) (Grafik 1). Kontrol grubunda yaş ile lenfosit alt grupları ve immunglobülinler arasında anlamlı korelasyon bulunmadı. Akciğer kanserli hastalarda, Karnofsky performans durumu iyi olan olgularda ve kan albümin düzeyi yüksek olanlarda, periferik kan CD16+'lığının anlamlı olarak azaldığı tespit edildi ($p<0,05$) (Grafik 2, 3). Hasta performansı ile kan albümin düzeyi pozitif korelasyon göstermektedir ($p<0,001$).

Grafik 1: Akciğer kanserinde CD16+'lığı ileri yaşla beraber anlamlı artmaktadır. ($p=0,022, r=0,474$)

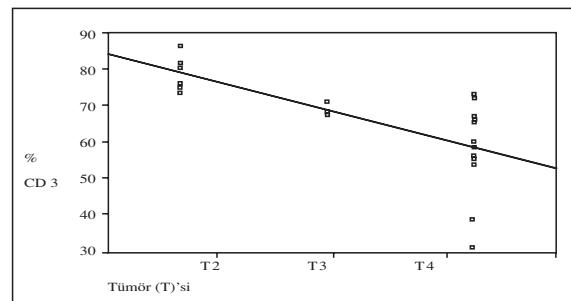
Grafik 2: İyi performanslı hastalarda CD16+'lığı azalmaktadır. ($p=0,04, r=-0,430$)

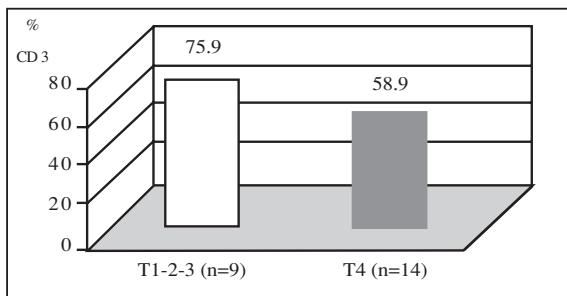
Grafik 3: Akciğer kanserinde albümin düzeyi arttıkça CD16+'lığı azalmaktadır. ($p=0,041, r=-0,452$)

Akciğer kanserinde ve kontrol grubunda sigara içimi (paket-yıl) ile periferik kan lenfosit alt grupları ve immunglobülinler arasında anlamlı korelasyon bulunmadı. Akciğer kanserli olgularda vücut kitle indeksi ile hasta performansı, kan albümin düzeyi ve immunolojik parametreler arasında korelasyon saptanmadı.

Tümör yaygınlığı ve evresi ile laboratuar parametreleri korelasyonuna bakıldı. T (tümör) komponenti arttıkça CD3+'lığı çok anlamlı olarak azalmaktadır ($p=0,001$) (Grafik 4). T4 olgular ile (n=14) T1-2-3 olgular (n=10) lenfosit sub-grupları ve immunglobülinler açısından karşılaştırıldığında T4 olgularda, diğer gruba göre CD3+'lığı anlamlı olarak daha düşük bulundu ($p=0,0001$) (Grafik 5).

Grafik 4: Hastalarda T (tümör) komponenti arttıkça CD3+'lık %si azalmaktadır. ($p=0,001, r=-0,804$)

Grafik 5: T durumuna göre CD3+'lığı oranları ($p=0,0001$)

Radyolojik olarak N arttıkça (N0-3) periferik kan CD4+'lığı ve CD4/CD8 oranının anlamlı olarak azaldığı bulundu ($p<0,05$).

Metastazı olan ($M1=10$) ve olmayan ($M0=14$) olgular arasında periferik kan lenfosit alt grupları ve immunglobülinler yönünden anlamlı farklılıklar saptanmadı.

TARTIŞMA

Akciğer tümörlerinin ve tüm solid tümörlerin immunolojik harabiyetinde T-hücre kaynaklı immunite temel rol oynar. Bağışıklık sistemini direk veya indirek etkileyen her şey kanser akibetinde etkili olabilmektedir (3).

Periferik kan lenfosit subgrupları ile akciğer kanserinde klinik ve patolojik bulgular arasında bir çok korelasyonlar bildirilmiştir (4-13). Bağışıklık sistemi sağlıklı bireylerde dahi gün içinde farklılıklar gösterebilmektedir (14, 15).

Çalışmamızda tüm hastalarda ve kontrol grubunda lenfosit alt gruplarına ve immunglobülinlere sabah saat 9:00'da bakılmış olup böylelikle sirkadiyen varyasyondan etkilenme en aza indirilmeye çalışılmıştır. Gornyi ve arkadaşlarının (16) yaptığı çalışmada akciğer kanserli hastalarda CD4+ lenfosit fonksyonlarında azalma olduğu gösterilmiştir. Wesselius ve arkadaşlarının (5) çalışmada KHAK'de ve ileri evre KHDAK'lı olgularda CD4 ve CD8 lenfosit alt gruplarında azalma tespit edilmiştir. Azalma özellikle CD4'de olup kan albümin düzeyi düşük olanlarda daha belirgin bulunmuştur. Tsuyuguchi ve arkadaşlarının (6) yaptığı çalışmada CD4+'lık oranı tüm evrelerde aynı olarak gösterilmiştir. Mazzoccoli ve arkadaşları (7) çalışmalarında akciğer kanserinde CD8+'lığını düşük ve erken evrelerde CD16+'lığını yüksek olarak bulmuşlardır. Brittenden ve arkadaşları (3) da erken evrede yüksek olan sitotoksik yanıtın ileri evrelerde azaldığını göstermişlerdir.

Çalışmamıza dahil olan olguların hepsi ileri evre KHDAK veya KHAK olgular olmasına rağmen evreden bağımsız olarak radyolojik lenf nodu (N) tutulumu olmayan olgular, radyolojik N+ olgularla karşılaştırıldığında N+ olgularda CD4+'lığı (yardımcı T lenfositler) ve CD4/CD8 oranı düşük bulundu. Yine çalışmamızda evreden bağımsız olarak (T) tümör komponenti arttıkça periferik kanda CD3+'lığının (olgun T lenfositler) çok anlamlı olarak azaldığı bulundu ($p=0,001$). T4 olgular ile T1-2-3 olgular karşılaştırıldığında yine CD3+'lığının T4 olgularda anlamlı olarak düşük olduğu görüldü. Johnson ve arkadaşlarının (8) çalışmada 710 opere akciğer kanserli olgunun piyesleri incelenmiş ve intratumöral CD3+ infiltrasyon yüksek olan hastalarda sürvi anlamlı olarak daha uzun bulunmuştur. Ne kadar çok lenfositin tümöre infiltre olduğu değil, tüm lenfositler içinde CD3+ olanların fazla olması anlamlı bulunmuş. Çalışmamızda T komponenti arttıkça periferik kan CD3+lığının azalması tümörün lenfositler tarafından infiltrasyonunda CD3+'lık oranının önemini düşündürmektedir. Kumano ve arkadaşlarının (9) yaptığı çalışmada ise kanser hastalarında kontrol grubu ile karşılaştırıldığında CD3 miktarında azalma olmadığı gösterilmiştir. Yine Tsuyuguchi ve arkadaşlarının (6) çalışmada CD3+'lığının azalmadığı bulunmuştur. Çalışmamızda akciğer kanserli olgularda CD4+'lığı, CD19+'lığı ve CD4/CD8 oranı kontrol grubuna göre anlamlı olarak düşük bulundu. Tsuyuguchi ve arkadaşlarının (6) çalışmada ileri evre olgularda ve hiperalbuminemili olgularda CD4+ ve B-lenfositlerin azalığı gösterilmiştir. Studnicka ve arkadaşlarının (17) çalışmada Küçük Hücreli Akciğer Kanserinde CD4/CD8 oranı düşükse cins, yaş ve evreden bağımsız ölüm riski %34 fazla bulunmuştur. Bizim çalışmamızda da akciğer kanserli olgularda kontrol grubuna göre CD4 düşüklüğü ve buna bağlı CD4/CD8 oranında düşüklük en önemli defekt olarak bulunmuştur.

Cascio ve arkadaşlarının (10) yaptıkları çalışmada primer akciğer malignitelerinde CD19+'lık oranının Bronkoalveoler Lavajda (BAL) yüksek iken periferik kanda yaklaşık 5 kat düşük bulunmuştur. Bizim çalışmamızda da periferik kanda CD19+'lığının düşük bulunması akciğerde toplanmaya bağlı olabilir. Ayrıca CD4+'lığı azaldıkça CD4 hücrelerden salgılanan interlökin-4 de azalır. İnterlökin-4, B-lenfositler için önemli bir aktivatördür. Buna bağlı olarak CD4 azalmasına CD19 azalmasının eşlik etmesi beklenir (18). Sonuç olarak akciğer kanserinde ilerleyen hastalık ve buna karşı immun yanıtın göstergesi olarak bazı lenfosit alt gruplarında (CD4, CD19, CD4/CD8 oranı) değişiklikler olur. İleri evre akciğer kanserinde matür

T ve B-lenfositler (CD3, CD4 ve CD19) anti-tümör immunitede temel rol oynuyor olabilir.

KAYNAKLAR

1. Beverley P. Tumour Immunology. In: Roitt I, Brostoff J, Male D, eds. Immunology 4th ed. London, Mosby, 1996; 20: 1-12.
2. Bright RK. Immunology of Lung Cancer. In: Pass HI, Mitchell JB, Johnson DH, Turrisi AT, Minna JD eds. Lung Cancer 2nd ed. Philadelphia, Williams and Wilkins, 2000:304-317.
3. Brittenden J, Heyo SD, Ross J, et al. Natural Killer Cells and Cancer. *Cancer* 1996;77:1226-1243.
4. Nakamura H, Kawasaki N, Hagiwara M, et al. Cellular Immunologic Parameters to Age, Gender, and Stage in Lung Cancer Patients. *Lung Cancer* 2000;28:139-145.
5. Wesselius LJ, Wheaton DL, Manahan-Wahl LJ, et al. Lymphocyte Subsets in Lung Cancer. *Chest* 1987;91:725-729.
6. Tsuyuguchi I, Shiratsuchi H, Fukuoka M. T-lymphocyte Subsets in Primary Lung Cancer. *Jpn J Clin Oncol* 1987;17:13-17.
7. Mazzoccoli G, Balzanelli M, Giuliani A, et al. Lymphocyte Subpopulations Anomalies in Lung Cancer Patients and Relationship to the Stage of Disease. *In Vivo* 1999;13:205-209.
8. Johnson SK, Kerr KM, Chapman AD, et al. Immune Cell Infiltrates and Prognosis in Primary Carcinoma of the Lung. *Lung Cancer* 2000;27:27-35.
9. Kumano N, Koinumaru S, Suzuki S, et all. Tumour Histology and the Immunoregulatory T-lymphocyte Subsets in Lung Cancer Patients. *Tohoku J Exp Med* 1986;150:483-484.
10. Cascio G, Anania A, Mazzetti R, et al. BAL T-lymphocyte Subsets are Reduced in Primary Lung Neoplasias. *Panminerva Med* 1993;35:127-130.
11. Yasumoto K, Ohta M, Nomoto K. Cytotoxic Activity of Lymphocytes to Bronchogenic Carcinoma Cells in Patients with Lung Cancer. *Gann* 1976;67:505-511.
12. Brunetti G, Bossi A, Baiardi P, et al. Soluble Interleukin 2 Receptor (sIL2R) in Monitoring Advanced Lung Cancer. *Lung Cancer*. 1999;23:1-9.
13. Kratikanont P, deShazo RD, Banks DE et al. Cytotoxic cell Function in Bronchogenic Carcinoma. *Chest* 1987;92:90-94.
14. Mazzoccoli G, Bianco G, Correra M, et al. Circadian Variation of Lymphocyte Subsets in Health Subjects. *Recenti Prog Med* 1998;89:569-572.
15. Fukuda R, Inchikawa Y, Takaya M, et al. Circadian Variation and Prednisolone-induced alterations of Circulating Lymphocyte Subsets in Man. *Intern Med* 1994;33:733-738.
16. Gorny MK, Jezewska E, Skrzypczak A, et al. Immunoregulatory effect of T-cell Subsets on PWM-induced IgG Synthesis by Blood Lymphocyte in Lung Cancer. *Arch Immunol Ther Exp* 1991;39:243-252.
17. Stunicka M, Wirnsberger R, Neumann M, et al. Peripheral blood Lymphocyte Subsets and Survival in Small-Cell Lung Cancer. *Chest* 1994;105: 1673-1678.
18. Peakman M, Vergani D. Cellular Immune Responses: Macrophages, Dendritic Cells and B-lymphocytes. In: Peakman M, Vergani D, eds. Basic and Clinical Immunology. Firsted. London, Churchill Livingstone, 1997;6:72-80.